

משפט המלחמה ושיתוף האשה במלחמה

א. עניני מלחמות קובעים להם מקום מיוחד בהלכה משום הכללים המיוחדים שישנם בהם שלא בהתאמה עם כללי ההלכה במקומות אחרים. כך למשל הותרה מלחמת רשות בה מסתכנים אלפי נפשות מישראל. והמטרה שבה להרחיב גבול ישראל או להרבות בגדולתו ושמעו של המלך לא מצינו כיוצא בה שתתיר סיכון מעין זה במקום אחר. ואפילו אם זה בא מרצון העם ומהסכמתו, ג"כ הי' מן הראוי למחות בדבר, שהרי אין אדם רשאי לסכן עצמו. אולם במלחמה למדנו במס' שבועות (ל"ה:): אמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא דעלמא לא מיענש עלייהו. ועיי"ש בתוס' שפירשו שהמדובר על מלחמת רשות, שבוזה יש רשות למלך. לכופס להלחם ואינו נענש אף אם יהרגו עד חלק ששי.

ולזה חידש בס' שו"ת מקום שמואל (סי' ח') וכן בס' משפט כהן למרן הגרי"א קוק זצ"ל (סי' צ"ו וקמ"ג) שעניני הכלל דמלחמות יוצאים מכלל המצוה של „וחי בהם“, והוא משום שמלחמה היא מהלכות צבור, ששם קיימים כללים אחרים ואין ללמד ממק"א עליהם ולא מהם למק"א. וכיר"ב כתב בהעמק דבר עה"ת (בראשית ט', ה').

זכינו מזה שישנם דינים ופרטים מיוחדים שמקומם רק בהלכות עם ומדינה ולא לה שייכות המלחמות לסוגיהן. ונפרטם להלן בע"ה.

ב. אחת מצורות המלחמה שיש לה סדר מיוחד משלה היא מלחמת נצוה לכאורה הי' נראה שבכלל מלחמת מצוה תקרא כל מלחמה שבמטרה המושגת על ידה מקיימים מצוה. אולם אחרי העיון נראה שאין הדבר כן.

הנה כתב רמב"ם (פי"ג מה' שמיטה ויובל הי"ב) ששבת לוי „לא זכה בנחלת א"י וביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' וכו', לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכים מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין. אולם במלחמת מדין מביא רש"י על הכתוב אלף למטה לכל מטות ישראל „לרבות שבט לוי“, והוא עפ"י הספרי (הגרי"א גורס שם: להוציא). וכתב בזה הספרי דבי רב על הספרי, שאע"ג שבכל מ"מ לא השתתף שבט לוי, מ"מ במלחמת מדין שהיתה לנקום נקמת ה' כמפורש בכתוב נתחייבו גם הם.

עוד מצינו הבדל בין מלחמת מדין לשאר מלחמת מצוה במש"כ החינוך (מציה הקכ"ז) שבמלחמת ז' עממים מקיפים אותם מכל צד. ותמה במנ"ח, שהרי עיקר הדין שמניחים רוח אחת בשעת מצור למדם ממלחמת מדין, והלא שם היתה מלחמת מצוה.

ולכן נראה שהגדרת מלחמת מצוה הוא רק כשהמלחמה נצרכת מטעמי מדינה

ועם דוגמת מלחמת כיבוש הארץ והתנחלות בה. עי' רמב"ן בהשמטות לסהמ"צ מצוה ד', שמנאה במנין המצוות. ואף הרמב"ם ודאי מודה בזה כמש"כ בס' אבני נזר (ה' ישיבת א"י סי' תנ"ד א', ו') וזה שלא חשבה במנין המצוות הוא משום שכבר מנה מצות החרם תחרימם שנאמרה ב' עממים וזו אינה אלא בכדי שנוכל לשבת בא"י, שהרי יהושע שלח פרגמטוטין שמי שרוצה לפנות יפנה ועמד גרגשי ופינה ולא נלחמו בו לא החרימוהו. ונמצא שמצוה זו של החרם תחרימם היינו מצות כיבוש הארץ והתנחלותה.

אולם מלחמת מדין מטרתה אינה מבחינת חיזוק בטחון המדינה והעם, אלא ענין נקמה גרידא כמפורש בכתוב. ולכן אעפ"י שהי' במלחמה זו משום מצוה, אין זה בגדר מלחמת מצוה, אלא בגדר מצוה של מלחמה. וע"כ אין דיניה צריכים להתאים עם מה שמצינו במלחמת מצוה.

ג. ונראה להבחין בין שני סוגי מלחמה שיש בה מצוה, במלחמת עמלק בזמן מרע"ה לבין מלחמת עמלק לדורות. הנה החינוך (מצוה תר"ג) כתב לענין מלחמת עמלק: ונוהגת מצוה זו בכ"מ ובכל זמן בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב ולא לנשים. ותמה ע"ז במנ"ח מ"ש מדין הריגת ז' עממים (מצוה תכ"ה) ששם כ' החינוך שמצוה זו נוהגת בזכרים ובנקבות. וכן העיר על פטור הנשים ממלחמת עמלק. הרי מלחמת מצוה היא ובזו אמרנו הכל יוצאים אפילו כלה מחופתה (סוטה מ"ד).

לכאורה הי' אפשר להביא מקור לדברי החינוך שאשה פטורה במלחמת עמלק מהמכילתא על הפסוק בחר לנו אנשים וכו' (שמות י"ז, ט') ר"י אומר בחר לנו אנשים גבורים. ר"א המודעי אומר יראי חטא. ומכאן נראה שגם באנשים לא כולם השתתפו, ומכש"כ הנשים. ועי' כעין זה בספרי ריש דברים עה"פ הברו לכם אנשים, וכי עלתה על דעתנו — נשים, מה ת"ל אנשים? — ותיקים, כסופים.

אולם זה לא יתכן, שהרי כ' הרמב"ם שמלחמת מצוה היא מלחמת ז' עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר. הרי שמנה לשני דברים מלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר. אולם מלחמה זו עם עמלק בזמן מרע"ה כשבא עמלק להלחם עם ישראל, הרי היתה מלחמה מסוג עזרת ישראל מיד צר. ומצוות מחיית עמלק לדורות היא מצוה בפנ"ע שאינה תלויה לגמרי אם מפחדים מהם או לא, והיא קיימת בכל מקום ובכל זמן, לאבד זכר עמלק בלי כל חישוב מדיני (עי' רדב"ז פ"ה ממלכים ה"ה). וזו נאמרה למשה רק לאחר המלחמה הראשונה עם עמלק. ולזאת מנאה הרמב"ם כסוג של מצוה בפני עצמו. נמצא לפ"ז שהמלחמה הראשונה בעמלק שהיתה עזרת ישראל מיד צר זו ודאי מלחמת מצוה היא שהכל יוצאים בה. וענין זה שנאמרה שם בחירה לא מצד דין כללי הוא שלא משתפים נשים במלחמה, אלא הוראה מיוחדת של מרע"ה היתה אז לשם הצלחת המלחמה ומצד אופיה המיוחד של מלחמת עמלק, שהרי גם בין הגברים בחר דוקא גבורים ויראי חטא שתהא זכותם מסייעתם, מה שאין מוצאים במ"מ במק"א.

אולם מה שהביא החינוך במלחמת עמלק לדורות שאין הנשים חייבות בה, נראה שהוא משום שאין במלחמה זו לדורות משום מלחמת מצוה, שהרי כנ"ל אין בה משום חיזוק המדינה ובטחונה, אלא מצוה מיוחדת היא למחות זרעו, ובדומה למצות מלחמת מדין לשעתה, וע"כ אין זו מלחמת מצוה אלא מצות מלחמה, ובזו לא

נאמר הכלל שהכל יוצאים אפילו כלה מחופתה. ולכן כתב החינוך שנשים פטורות שלא ככלל מ"מ.

ד. (ומקור לדברי החינוך האלה הפוסט נשים ממצות מחית עמלק, נראה שהוא ממה שאמרו בתוספתא דמגילה פ"ב: הכל חייבים במקרא מגילה כהנים לויים וישראלים אבל נשים עבדים וקטנים פטורים ואינם מוציאים את הרבים ידי חובתם. אכן בגמרא מגילה ד' אריב"ל שנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס. ובערוך השולחן (סי' תרפ"ט ס"ה) כיון את התוספתא לדעת בה"ג שחיוב הנשים במגילה הוא רק בשמיעה ולא בקריאה, ולכן אין יכולות להוציא את הרבים ידי חובתם בקריאתן. ונראה יסוד החילוק עפ"ימש"כ בס' מרחשת (ח"א סי' כ"ב) שקריאת המגילה יש בה שתי מצוות, האחת מצד פרסום הנס והשני מצד זכירת מצות מחיית עמלק המוטלת עלינו. ולפ"ז יש מקום לחלק שמצד פרסום הנס אין חובה בקריאה דוקא אלא מספיקה השמיעה וההשתתפות בפרסום הנס ע"ז. משא"כ מצות הזכירה על המחיה בזה צריך מעשה הזכרה דהיינו קריאה. ומתוך שנשים חייבות רק בשמיעה ולא בקריאה יש לשמע שנשים אינן חייבות במצות מחיית עמלק, ולכן אין עליהן מצות קריאה שהיא כנ"ל לזכירת המצוה של מחי' המוטלת עלינו, ולא נשאר בהן אלא חיוב פרסום הנס ולזה מספיק בשמיעה. וע"ע בטור"א בדברי ריב"ל, וע"ע בס' חמדת אריה הל' מגילה תרפ"ח פ"ה. עכ"פ לפי דברינו יש בזה מקור לדברי החינוך הפוסט נשים ממצות מחיית עמלק).

ה. ובענין זה ראיתי בקונטרס גנוי הספרי לרב בצלאל זולטי שרצה ליישב הסתירה שהזכרנו בדברי החינוך לענין שיתוף האשה במלחמת עמלק, ומעלה שמה שלמדנו שבמ"מ הכל יוצאים הוא לא מדין חיוב מלחמה שהיא חובת הצבור ובזה קיים הכלל שאין דרכה של אשה לעשות מלחמה, אלא הוא מחיוב אישי של מצות תחרימם. ובנוסח זה, אם כי בהבדל פרטים, כתב הרב מ. ד. ולנר ב"התורה והמדינה". אולם כבר הרגיש מחבר גנוי הספרי עצמו (שם בהשמטה) שחילוק זה מתאים רק לפי גרסת ד' וילנא שמצות מחיית עמלק מוטלת רק על הצבור. אולם בדפוסים אחרים יש תוספת דברים שמי שבא לידו זרע עמלק ולא הרגו ביטל כ"ע זה. הרי שלפ"ז גם מלחמת עמלק היא מצוה אישית פרטית. ולפ"ז כל בנן החילוק נופל.

ו. כבר הזכרנו לעיל שהרמב"ם מונה עזרת ישראל מיד צר בין גדרי מלחמת מצוה. הרב כ. פ. טכורש (התוה"מ ב') הראה מקור לדברי הרמב"ם הללו בירוש' (ספ"ת דסוטה) שקורא מלחמת חובה כשאינהו קאתו עלן. והחזיק אחריו הרב יעב"ג (התוה"מ ד') וסמך עצמו על מה שאמרו בסנהדרין (ע"ג). מנין לרואה חברו שלסטים באים עליו שחייב להצילו ת"ל לא תעמד על דם רעך. והקדימו 'בזה השי"ק על הירוש' בסוטה שם. אלא שבצדק העיר הרב זיון ע"ז בספרו "לאור ההלכה" שמצד מצוה זו של "לא תעמד על דם רעך" יש עדיין מקום רב לפסק שלא מצינו בזה חיוב לסכן א"ע.

ז. ונ"ל להוכיח דינו של הרמב"ם גם מהבבלי. הנה שנינו בעירובין (מ"ה). אר"י אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל וכו' באו על עסקי נפשות יוצאים עליהם בכלי זינא ומחללים עליהם את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאים עליהם בכלי זינא ומחללים עליהם את השבת. והנה

כידוע הירוש' (שבת פ"ב ה"ח) קובע שרק מלחמת מצוה מותר להתחיל בשבת אבל לא מלחמת רשות. ומתוך שאמרו שאפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללים את השבת, והרי זו עזרת ישראל מיד צר היא, שמענו שגם זו מלחמת מצוה. אמנם בעיר הסמוכה לספר בא"י ה' אפשר לומר שכיון שהחשש הוא מצד שעל ידה יקל להם לכבוש את הארץ כמו שכ' רש"י, א"כ ה"ו מצוה מצד מצוה כיבוש ושיבת א"י. אולם הרי בגמרא הוסיפו ע"ז שדין זה קיים גם בנהרדעא שבבבל, ועי' רש"י שם שהוא משום שיש שם יישוב יהודי רצוף. שומעים אנו שאין הטעם דוקא מצד כיבוש הארץ, אלא עצם עזרת ישראל מיד צר היא מצוה ומלחמת מצוה שמותר להתחיל בה גם בשבת. ומכאן מקור לדברי הרמב"ם שעזרת ישראל מיד צר מלחמת מצוה היא.⁽¹⁾

(1) את הערת הרב זוין שהביא הרהמ"ח על דברי השי"ק בירוש', יש לחזק יותר, באופן שתהי' שאלה לא רק על דבריו של השי"ק כ"א גם על עיקר הפסק של הרמב"ם. כי השי"ק מציין מקורו של הרמב"ם שעזרת ישראל מיד צר עפ"י הירוש' שקורא לאי אתו איננהו על מלחמת מצוה, והסביר הטעם מצד "לא תעמד על דם רעך" וכמבואר בפנים המאמר. ועי' יש לשאול לפ"מ שמסיק הרדב"ז ט"א"ח לסכך עצמו להצלת חברו, והוא שלא כירוש' שהביא הכ"מ (ה' רוצח פ"א ה"ד), והסביר באגודת אוזב הובא בפ"ת חו"מ תכ"ו שהוא משום שהבבלי חולק בזה על הירוש' (בהתוה"מ קובץ ד' הובאה תמצית דבריו במאמר הגר"א אונטרמן שליט"א). וא"כ לפ"ז אפשר לשאול על פסק ההלכה של הרמב"ם, כי להסביר הירוש' עצמו שקורא לזה מלחמת מצוה דוקא צודק השי"ק, שהרי הירוש' לשיטתו סובר שחייב לסכך עצמו, א"כ הוי שפיר מ"מ. אלא שהקושי על הרמב"ם, ושאר ראשונים שלא הביאו הירוש' שחייב לסכך עצמו להצלת חברו והוא כנ"ל משום שהבבלי חולק, א"כ אין מקום גם לקרא עזרת ישראל מיד צר מלחמת מצוה, שהרי להלכה לא קיי"ל כירוש'.

אכן נ' שגם לפ"מ שנקוט שהבבלי חולק על הירוש', נראה שרק חיוב אין בדבר, אולם איסור ג"כ אין, שכן כל הדנים בזה לא הזכירו אלא אם מחויב או לא, אבל לא הזכירו לאיסור. וכ"נ ממה שכמה מהאחרונים הדנים בזה מסיימים ש"מ לא ישמור עצמו ביותר. ואם נאמר שיש איסור בדבר, הרי איסור לסכך עצמו גם בס' רחוק שהרי אין הולכים בפקו"נ אחה"ר אפי' לענין חילול שבת. ונראה מדבריהם שאיסור עכ"פ אין, ולכן הזהירו שלא ידקדקו להקל כשם שאמרו חז"ל לענין השבת אבידה. ובס' "לאור ההלכה" הפליג בזה לומר שיתכן שיש גם איסור בדבר מצד שאסור להכניס עצמו לחשש סכנה. אבל אין לו חבר בזה.

ואם נעמיד באופן זה את השאלה, אין גם ראי' מסוגית הגמרא בעירובין שמביא הרהמ"ח דידן שליט"א, שיתכן שההיתר הוא מצד פקו"נ, כי אעפ"י שלא באו עכשו אלא על עסקי תבן וקש, מ"מ בעיר הסמוכה לספר שיכול להסתעף מזה כיבוש כל היישוב, ובמקרה זה בריר שגיגע לידי פקו"נ ושבי קשה מכולם דכולהו איתנייהו בה (ב"ב ח:); א"כ מותר להכניס עצמו לס' סכנה לשם הצלה. ובזה מותר גם בשבת שפקו"נ הותרה בשבת. ואין מכאן ראי' בכל אופן שזו מצוה, ומכש"כ שזו מלחמת מצוה.

אמנם קצת אפשר לסייע את הרהמ"ח מלשון התוס' שם ד"ה אי שדייקו, מדקרי לה מלחמה ומסר דוד נפשי עליה וכו' ש"מ דמהללין עליה נמי את השבת". ומלחמה זו היא

ז. כתבנו לעיל להבדיל בין מלחמת מצוה למלחמת מלחמה. ויוצא לפי הנ"ל שזו שיש בה מצות מלחמה, כפופה היא בפרטיה לדיני מלחמה הכלליים הקיימים גם במלחמת רשות, שאף זו אינה נבדלת הימנה אלא בזה, שבעוד שבמלחמת רשות כל ענין המלחמה הוא תלוי ברצון ישראל, הרי מצות מלחמה היא מחייבת להכנס למלחמה, משא"כ מלחמת מצוה, בה קיימים דינים אחרים בהרבה פרטים. והנה מוצאים במלחמה מצות קריאה לשלום. לדעת רש"י עה"ת וכ"כ התוס' גיטין (מ"ו ד"ה כיון) שאין זה אלא במלחמת רשות. אולם הרמב"ם (פ"ו ממלכים) וכן הרמב"ן והחינוך סוברים שאין עושים מלחמה עם שום אדם בעולם אא"כ קורין לשלום תחלה. אולם נראה שגם לדעתם אין זה מצד פרטי דיני מלחמת מצוה, אלא משום שגם במלחמת מצוה ישנו הצד של מצות המלחמה שהוא כפוף לדיני מלחמה הכלליים והוא המחייב את דין הקריאה לשלום. ונפ"מ מזה שאם יצויר אופן שאין בו מצד מצות המלחמה, שלא יהא בו גם דין קריאה לשלום. ובזה תסור תמיהת המנ"ח על החינוך שפטר את האשה ממצוה זו, ותמה עליו המנ"ח הרי במ"מ גם נשים חייבות, א"כ גם בהם שייכת מצוה זו. אבל לפי הנ"ל, הרי כבר נתבאר לעיל (אות ג') שבנשים אין מצות מלחמה קיימת שמשו"ז פטורות הן ממלחמת עמלק, ומה שחייבות במלחמת מצוה הוא בע"כ מדין מיוחד של מלחמת מצוה. וע"כ אין בהן דין קריאה לשלום, שזו נובעת ממצות המלחמה ואינה מפרטי מלחמת מצוה כשלעצמה. ויתכן לומר שגם רש"י מודה בעצם היסוד שגם במלחמת מצוה קיימים סדרי דיני מלחמה הכלליים, ובכלל זה ה' מקום גם לדין קריאה לשלום, אלא שבמלחמת ז' עממים הרי זה נוגד במהותו למטרת המלחמה כי דעת רש"י שקריאת השלום הוא למס ועבודת, בניגוד לרמב"ם הסובר שמכלל התנאים הוא גם קבלת ז' מצוות בני"נה. ולכן לא תתכן קריאה לשלום במלחמת ז' עממים, שהרי אסור להניח עובדי ע"ז בא"י (ועי' בהעמק דבר דברים כ', ז'). ומטעם זה נראה שסובר הרמב"ן שבמלחמת ז' עממים מקיפים מכל צד, שכן השארת רוח אחת פתוחה נוגד למטרה, משא"כ קריאה לשלום שעזיבתם מלעבוד ע"ז לא מוכרח להיות מתנאי הכניעה, עי' ברמב"ן עה"ת מה שהסביר בזה.

ח. בדברינו יוסבר גם מזה שהעיר המנ"ח עוד שבכמה ממצוות המלחמה והן: הלאו דלא תיראו ולא תחפזו (מצוה תקכ"ה), משיחת כה"ג למלחמה (מצוה תקכ"ו)

בהכרח מלחמת מצוה שהרי במ"ר אין מהללים, אולם האמת נראה שאין כאן שני טעמים בתוס' אלא הכל טעם א', שממה שיקרא מלחמה דייקו התוס' שהי' כאן מסירות נפש מטעם דוד, שאל"כ י"ל שבכלל לא סיכן עצמו בהתנפלות על הפלשתים, שאילי לא היו מזוינים והוא ואנשיו היו מזוינים. אלא מתוך שהכתוב קראה מלחמה מזה נראה שבאו עם כלי זינם, וא"כ יוצא שדוד סיכן א"ע, ומכאן שאנו דנים בזה ענין של פקו"נ, וע"כ מותר גם חילול שבת. וקצת מוכח הדבר שסוגיא דידן אינה מטעם מצוה אלא מטעם רשות, שהרי דוד שאל באות אם יצליח, וקשה אם מצוה יש בדבר למה נשאל, והרי אות' אינם באים להכריע בדבר הלכה, ותו אם מצוה היא ה' עליו לצאת למלחמה מבלי לשאול כלל. אלא נראה שרק רשות היא, ולכן היא רוצה להכריע עפ"י האות.

העורך.

וכן מ"ע דיתד תהי' לך (מצוה תקס"ו), בהם מסיים החינוך שנוהגת מצוה זו רק בזכרים הראויים למלחמה, והעיר המנ"ח, שהרי גם נשים משתתפות במלחמה כשהיא מלחמת מצוה, א"כ למה אי"ח בזה. ולפי הנ"ל נראה שבאמת כל מצוות אלה יסודן בדיני מלחמה הכלליים שקיימים גם במלחמת רשות. ובאמת מ"ע דיתד אמרו בתוספתא (מגילה פ"ד) שהיא ביוצא למלחמת רשות, אלא שמ"מ לפסק הלכה הביא הרמב"ם מצוה זו גם במלחמת מצוה (פ"י ממלכים הי"ד, ט"ו) ועי' ב"אור שמח" שהעיר מתוספתא הנ"ל. אלא שהוא כנ"ל משום שגם במלחמת מצוה חלים דיני מלחמה הכלליים (כל עוד שאינם סותרים לעצם המטרה וכנ"ל), אולם כ"ז הוא רק בגברים שבהם קיימים דיני מלחמה הכלליים. אבל נשים כיון שאינן בנות מלחמה, רק במלחמת מצוה, לא קיימים בהם דיני המלחמה הכלליים, וע"כ כל מצוות הנ"ל אינן נוהגות בהן גם במלחמת מצוה שהן משתתפות בה.²)

ט. על יסוד הדברים האמורים נראה לומר דבר חדש. מוצאים אנו הבדל בין מלחמת מצוה למלחמת רשות בנוגע לחוזרים מעורכי המלחמה שזהו רק במלחמת רשות. ונראה שמ"מ אלה הפטורים ממלחמה רגילה אעפ"י שמחויבים במלחמת מצוה, אין בהם פרטי דיני מלחמה הנוהגים גם במ"מ על יסוד הדינים הכלליים שקבעה התורה במלחמה, כגון דין היתד וקריאה לשלום וכיו"ב, וכמו שכתבנו לעיל לענין אשה. ובזה נוכל ליישב הרמב"ם ריש פ"ז מה' מלכים שכתב שמינוי הכהן לדבר אל העם קיים גם במלחמת מצוה והראב"ד השיג עליו, כי כל הדיבור הוא אז בכדי לפטור את החוזרים מעורכי המלחמה, והרי במ"מ כולם חייבים. אולם לפי הנ"ל יתכן שזה בא לפטור אותם מדיני מלחמה הכלליים, ולזאת צריך לקרא הפרשה כהלכתה, כי בדין הקריאה תלוי הפטור, עי' במה שהאריך בזה הרב סולוביצקי ב"עמק הלכה" (פילדלפיה תרצ"ה).

מהאמור יצא עוד הבדל והוא שאפילו לשיטות הסוברים שיפ"ת מותרת גם במ"מ, מ"מ אין זה אלא מצד הדינים הכלליים של מלחמה הנוהגים גם במלחמת מצוה. אולם אלה שהשתתפותם במ"מ היא רק משום שהיא מלחמת מצוה, כגון אלה החוזרים מעורכי המלחמה, הם יהיו אסורים גם ביפ"ת.

(2) חילוק זה קשה לקבלו, שהרי דיני המלחמה הכלליים, שכפי שכ' הרהמ"ח קיימים גם במלחמת מצוה (כל עוד שאינם סותרים את מהות המ"מ), הם לא דין בעושי המלחמה. אלא דין במלחמה עצמה, שכל העושה אותה הם חלים עליו. וא"כ גם הנשים באותה מלחמה שהן חייבות בהן, למה לא יחולו עליהן דינים אלה, והרי מה שאין עליהן דינים אלה במלחמות אחרות אין זה אלא מפני שאינן במלחמות ההן, אבל במלחמות מצוה שעליהן להשתתף בהן, למה לא יחולו כלפיהן דיני מלחמה הכלליים? לדוגמא, דין שאין מקיפים מכל ד' רוחות, הנה זה לא נזכר במ"מ, ואם נאמר שזה אעפ"י קיים גם במ"מ, ה"ז משום שאנו אומרים שדין זה הוא כלל כולל כל מיני מלחמות, וא"כ מה בכך שהנשים אין להן אלא מ"מ, הרי מכל מקום הכלל הזה שכללה תורה לצורת ניהול מלחמה צריך לחייב אותן במלחמה זו שגם עליהן לנהל אותה.

העורך.

י. וכירב חידש הרב סולוביצקי במאמר הנ"ל שאלה החוזרים מעורכי המלחמה גם במלחמת מצוה פטורים הם מבחינת הצד המלחמתי שבה וחיוכם רק מדין קיום מצות החרם תחרימים ומחה תמחה שהיא גם מצוה אישית פרטית, ולכן ממנים את הכהן לדבר אל העם גם במ"מ, כדי לפוטרם מדיני מלחמה עיי"ש. אולם על דבריו יש להעיר במה שנקט שמחה תמחה היא מצוה על יחידים וסמך עצמו על לשון הרמב"ם (פ"ה ה"ד שם), אולם ההיפך מזה מפורש בסה"מ מ"ע רמ"ח וז"ל: וכשתסתכל כל אלו המצוות שקדם זכרם עתה, שתמצא מהם מצוות שהם חובה על הצבור, לא על כל איש ואיש, כמו בנין בית הבחירה, והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק, עכ"ל. הרי מפורש שמצוות מחיית עמלק אינה דומה למצוות החרמת ז' עממים שיש חיוב על כל יחיד ויחיד, אלא שחיוב זה של מחיית עמלק היא מצוה המוטלת על הצבור כולו. ואם נדייק היטב נראה זאת גם בדברי הרמב"ם בה' מלכים (פ"ה ה"ה) שכתב מ"ע לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, אבל לא הוסיף כפי שהוסיף לעיל בה"ד לענין שבעה עממים שכל שבא לידו ולא הרגו עובר. אלא שהוא משום שסובר כנ"ל שזו אינה מצוה על יחידים אלא על הצבור כולו. וא"כ לדברי הרב סולוביצקי הנ"ל שההשתתפות במלחמת מצוה של אלה החוזרים מעורכי המלחמה היא רק מגדר מצוה פרטית, יקשה שלפ"ז במלחמת עמלק, שכנ"ל אין זו מצוה המוטלת על היחיד, יהו חוזרים לגמרי. (אא"כ יפרש שמ"מ משתפים אותם מגדר כפית בי"ד כמו שכתב לענין חיובם בעזרת ישראל מיד צר, אולם זה דוחק, ואכמ"ל). יא. לפמש"כ יש לדרך גם את הסתירה לדברי הרמב"ם הנ"ל ריש פ"ז ממלכים שכדבריו מפורש בסוטה מ"ג שפנחס נשלח למלחמת מדין בתורת משוח מלחמה, והרי זו היתה מלחמת מצוה כפי שהעיר ב"אור שמח" ממש"כ הרמב"ם עצמו בסה"מ (מצוה קצ"א) שמשוח מלחמה ה' רק במלחמת רשות, וגם לזה הראו מקור מהא דתניא בספרי (פ' שופטים): כי תצא למלחמה, במלחמת רשות הכתוב מדבר. ובאמת, כאמור, הסתירה היא לא רק בדברי הרמב"ם אלא גם בין הבריייתא לספרי. אבל לפי הנ"ל, הכהן באמת מדבר אל העם גם במלחמת מצוה, אבל זה אינו מדיני מלחמת מצוה, אלא מהדין הכללי של מלחמה, והנפ"מ כנ"ל לגבי אלה הפטורים מדיני מלחמה הכלליים.

יב. מכל הדעות שהובאו לעיל ובראשם המנ"ח יוצא לכאורה שאשה משתתפת במלחמת מצוה. וכן דעת הס' מרחשת (שם) שאשה חייבת במלחמת ז' עממים מדין כיבוש. אלא שלדעתו הן פטורות ממלחמת עזרת ישראל מיד צר. מצד שני יש לראות חבל מפרשים — הרדב"ז (פ"ז ממלכים ה"ד), הרש"ש (סוטה מ"ד) והתפא"י (משניות שם) שהוקשה להם המשנה הכל יוצאים וכו' ואפילו כלה מחופתה, והרי אין דרכן של נשים לעשות מלחמה. ופירשוה שהמכוון לתפקידים לא-קרביים כגון לספק מים ומזון.

בס', לאור ההלכה"ה העיר שלפ"ז מתורצת תמיהת המנ"ח שנשים פטורות מכמה מצוות מלחמה, כיון שאינן מנהלות את המלחמה. אולם עדיין אין בזה בכדי לבאר את הסתירה על פטור הנשים ממלחמת עמלק שלא כבמלחמת ז' עממים, והרי אותם דברים שהן עושות שם יכלו לעשות גם במלחמת עמלק. כמו כן נראה שלגבי מצוות דינים שישנם במלחמה אין הפרש בתפקיד שממלאים במלחמה כש"כ הרמב"ם (פ"ב ממלכים ה"ט) לענין ביות המלחמה שהיא מתחלקת שוה בשוה בין אנשי

הצבא לבין העם היושב על הכלים, כי גם היושבים על הכלים יחשבו לאנשי מלחמה. ולפי' יתכן שגם המנ"ח מודה שכל שיתוף האשה במלחמת מצוה היא רק בתפקידים לא־קרביים ומ"מ התקשה בטעם ההבדל שבין מלחמה למלחמה שיש מהם שלא חייב בהם והחינוך את הנשים, והרי חיוב בתפקידים לא־קרביים ג"כ נקרא חיוב והשתתפות מלאה במלחמה.

יג. בס' תשובה שלמה (ח"ב חו"מ סי' י"ח) הביא רא' לדעה שאשה אינה משתתפת במלחמה אלא בתפקידים לא־קרביים מהגמרא נזיר (ג"ט). ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין, ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה. ופסקה הרמב"ם (פי"ב מה' עכו"ם ה"י) והחינוך (מצוה תקמ"ב). וע"כ שחיובי נשים הם בתפקידים של עזרה לצבא. וכן העיר מגמ' זו הרב ולנר (התוה"מ שם), ובס' ה'ל' מדינה (ח"ב שער ג' פ"ו). אלא שבס' הנ"ל יצא לדון בדבר חדש בדיוק לשון הספרי בדברי ראב"י: מנין שלא תלבש אשה כלי זיין וחצא למלחמה ת"ל וכו'. ודייק ממה שכתב לשון "הצא למלחמה" שחוק מאיסור לבישת כלי הזיין יש איסור נוסף של יציאה למלחמה, שאף הוא כלול באזהרה זו.

ולו היתה הרא' רק מסוגית הגמרא בלבד ה' מקום לדחות שהמדובר בגמרא רק על מלחמת רשות שהיא פטורה, ובוה יש מקום לאיסור של לא תלבש, משא"כ במלחמת מצוה, בוה ל"ש האיסור כיון שעושה זאת מטעם חיוב שמחויבת להשתתף במלחמה. שכן אין איסור זה אלא בדרך עידוי וקישוט כמש"כ הב"ח והט"ז ביר"ד סי' קפ"ב. וכן דעת התוס' שבת (ג': ד"ה בשביל) שכתבו שכשלוש זאת מפני שמתבייש מבג"א אינו בלאו זה, ואין האיסור אלא כשלוש להתיפות בוה שכן דרכה של אשה. וכן מבואר בג"י סוף מכות שכ' שאין משום תיקוני אשה כשעושה בכדי להנצל כהצער (עי' בשו"ת דברי חיים יר"ד ח"ב סי' ס"ב שדחה ראיות אלו). ובפרט למש"כ הרמב"ם בסה"מ (ל"ת מ') שאיסור כלי זיין באשה הוא משום שמעורר את הטבע לזמה, טעם זה ל"ש במקום מצוה וחובה. והרי הרמב"ם והחינוך וכן בשו"ע (שם) השמיטו את המלה "למלחמה", ואף במקום כלי זיין כתוב שם שריון. והלא דברים בגו, ומי לידניו יתקע שזה לא מטעם שהם סוברים שכל כלי זיין מותר וכהערת הרב העורך לדברי הרב ולנר (שם, ועי' בביאור הגר"א אות ז' שם). וקצת סעד אפשר להביא לזה ממה שאשה חייבת בהחרם תחרים של ז' עממים, והרי מצותם בסיף כמבואר בסנהדרין ס"ז. וע"כ שהמדובר בסוגית הגמרא בנזיר הוא בדין מלחמת רשות. אכן עיקר הראיה היא מזה שכ' רש"י שם: וזהו שמצינו ביעל אשת חבר הקניי שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין, אלא כמו שנ' ידה ליתד תשלחנה. ומקור דבריו הם חז"ל כמו שציין הגרע"א בגה"ש. והלא שם היתה מלחמת ז' עממים שהיו כנענים וגם עזרת ישראל מיד צר כנאמר שם והוא לחץ את ישראל בחזקה (שופטים ד'), ומ"מ גם בוה נאמר ידה ליתד תשלחנה.

אף שגם בוה אפשר לדחוק ששם הוא מפני שיעל לא השתתפה במלחמה עצמה, כמו כן ה' בוה כבר אחרי הנצחון כמפורש בדברי הכתובים שם, ונמצא שהיא לא הרגתה אלא מצד המצוה הפרטית שישנה על כל א' וא', ולכן לא השתמשה בכלי זיין. ועי' לזה מ"ר דברים כ"י הוצאת ליבר עמ' ל"ג שכ' אם ברחו הלגיונות והניחו הארץ אין מצווים לרדוף אחריהם, אבל המלכים שברחו מצווים לרדוף אחריהם עד סוף העולם. אולם י"ל כשנגיף העם והמלך ברה שוב אין מצווים לרדוף.

ומ"מ אני מהסס בזה לפי שראיתי במכתב מהאדמו"ר מליובוביץ שליט"א שנוקט לדבר פשוט שדובר האסור מה"ת מלא ילבש, כגון כלי זיין, גם אם חל שינוי במנהג המקומות, וכגון אשה הדרה במלכותא דנשי (תמיד סוף פ"ד) האיסור נשאר במקומו. ולכן נראה לקבל דבריו של ה"תשובה שלמה" ודעימ' שחיוב הנשים להשתתפות במלחמה הוא לתפקידים לא־קריבים. וע"ע במצפה איתן יבמות ס"ח בזה שאמרו שם איש דרכו לכבוש ולא אשה שציין לעיין נזיר נ"ט. כמו כן מצאתי בס' "הון עשיר" על המשניות שפירש "וכלה מחופתה: אין ספק שאין זה אלא לעשות כמו שעשתה האשה לאבימלך או כשרח בת אשר לשבע בן בכרי או כיהודית לאפולוניוס בימי החשמונאים, אבל לא שתתחייב לעמוד בקשרי מלחמה בכלי זיין כמו האנשים. ואף אם יודעת בעצמה שיכולה לעמוד כנגד האויב נראה בעיני שלא היו מניחים אותה לצאת, דסו"ס אשה היא בדעתה קלה ולבה מהסס בדבר קל, ושמא תתחיל לגוס ותחילת נפילה — ניסה.

יד. אכן זה נראה ודאי שאין לקבל את הפירוש של בעל "התורה תמימה" שמ"ש במשנה חתן מחדרו וכלה מחופתה הוא רק ביטוי מליצי ע"ד הכתוב ביואל ב' יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה, והכונה לעזבה כל שמחה והכלה שבה מחופתה לביתה מפני שחתנה יצא למלחמה, שהרי הרמב"ם בסהמ"צ (הובא בדברי הרב העורך בהתה"מ ב', עמ' צ"ח) אומר בפירוש על הנשים שאינן נלחמות במלחמת רשות, שמכאן יוצא בפירוש שאילו במלחמת מצוה כן נלחמות. והיינו לכה"פ לענין סיפוק לחם ומים וכיו"ב וכנ"ל לאנשי המלחמה.

וראיתי לרב ולנר במאמרו הנ"ל שמוכיח לפטור נשים מכל תפקיד שהוא במלחמה מהגמרא יבמות ע"ז שדרשו עמוני ולא עמונית וכו' מדכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, איש דרכו לקדם ואין אשה דרכה לקדם. ואם נאמר שמשותפות בעיני המזונות נמצא שגם אשה דרכה לקדם. אבל לא ידעתי מה זו ראייה. הלא המדובר רק על מלחמת מצוה, וחייבי מלחמה ובפרט מלחמת מצוה הם אחרים וכנ"ל. ואחרי שהדין מחייבם לא שייך בזה כל כבודה בת מלך פנימה. ויותר מזה שכבר העיר הרב העורך (שם, הערה ד') שדין כל כבודה וכו' תלוי במנהגי המקום. ועי' ברע"א ביו"ד, שאפילו אם יפרץ ע"י פריצים הולכים אחר המנהג בזה. ועי' בס' שו"ת אבני זכרון (ח"ב סי' כ"ג) שמפרש דברי רבא בנוזר (כ"ג:): עה"פ בכל תושי' יתגלע, שרבא אינו נוקט סברתו של ר"ש שנשים אין דרכן לקדם אלא הטעם ממיעות הכתוב עמוני ולא עמונית וכו'. ויוצא שלדעת רבא שהוא בתרא אין כלל הסברא שנשים אין דרכן לקדם. ואנן מה נענה אבתרי'. ועי' במבוא לס' הלי' מדינה ב', מש"כ מרן הרצ"פ פרנק שליט"א לדחות הראי'.

עוד הביא הרב ולנר הנ"ל ראי' מקידושין ב: שאמרו שם אין דרכה של אשה לעשות מלחמה. אבל שם המדובר על העמים שיבאו על ישראל "בשבעה דרכים יבוסו", ומה זה שייך למלחמת מצוה שהתורה מחייבת את כולם, כל אחד לפי אפשרויותיו.

כל זה לעיקר הדין. אכן מחויבים אנו לראות את המציאות שלפנינו, שמסוכן מאד למסור את בנותינו בידים לא נאמנות. ולזאת ער שלא יובטח פקוח ממשי וכל הדבר ימסר לידיים נאמנות, יש להתנגד לכל צורה של גיוס. עי' במבוא הנ"ל דברים היוצאים מן הלב. והמצוה עלינו לקיים "ככל אשר יורוך".